

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 5, 2020 | 28.05.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.8](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.8)

УДК 339.5 (477)

Л. О. Бакаєв,

*д. е. н., професор, Державний університет інфраструктури та технологій
ORCID ID: 0000-0002-6310-9359*

І. Г.Бакаєва,

*к. е. н., професор, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського
ORCID ID: 0000-0002-7189-7404*

АНАЛІЗ ПОСТІЙНИХ РИНКОВИХ ЧАСТОК ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

L. Bakaiev

Doctor of Economic Sciences, Professor, State University of Infrastructure and Technologies

I. Bakaieva

PhD in Economics, Professor., V.I.Vernadsky Taurida national University

CONSTANT MARKET SHARE ANALYSIS OF UKRAINE'S COMMODITY EXPORT

Ця стаття аналізує еволюцію ринкової частки експорту України у світовому експорті в період 2013-2018 рр як. за 11 технологічними категоріями (за класифікацією С.Лалла), так і на ринках економік що розвиваються Африки, Америки, Азії і Океанії, на ринках розвинутих економік Америки, Азії і Океанії, Європи та транзитивних економік (за класифікацією країн за рівнем розвитку економік ЮНКТАД). Аналіз еволюції ринкової частки експорту України здійснюється з використанням методології постійних ринкових часток А.Ніссенса та Г.Пауллета. Розраховані зміни ринкової частки експорту України під впливом факторів конкурентоспроможності (продуктовий та географічний ефекти ринкової частки), змін продуктової та географічної структур товарного експорту (продуктовий та географічні структурні ефекти). Виявлено, що під впливом факторів конкурентоспроможності (цінових та нецінових) у 2017-2018 рр. Україна збільшувала свою ринкову частку товарного експорту на 1,1%, під впливом змін у продуктової та географічній структурах експорту – відповідно на 1,8% та 0,8% (в середнє значення за рік).

This article analyzes the evolution of the market share of Ukraine's merchandise exports in world exports in the period 2013-2018, both in 11 technological categories of goods (according to S. Lall's classification) and in the markets of developing economies in Africa, America, Asia and Oceania, in the markets developed economies of America, Asia and Oceania, Europe and transitive economies (according to the classification of countries according to the level of economic development of UNCTAD). Analysis of the evolution of the market share of Ukrainian exports was carried out using the methodology of constant market shares of A. Nissens and G. Paullet. The changes in the market share of Ukrainian exports under the influence of competitiveness factors (product and geographical effects of the market share), changes in the product and geographical structure of commodity exports (product and geographical structural effects) are calculated.

To conduct the analysis, the data were divided into three periods (2014-2016, 2017-2018 and 2014-2018) by averaging the corresponding annual results.

The total share effect of Ukraine in world exports in the period 2014-2018 annually decreased by 5%. The first period, 2014-2016, is characterized by a significant drop in the market share for an average of 10.9% per year. But in the next period of 2017-2018, the growth rate of merchandise exports of Ukraine was higher than the growth rate of world merchandise exports, which ensured a positive value for the overall effect (3.8%).

Market share effect (MSE) with an average annual decrease (-3.7%) in 2014-2018. was the dominant factor influencing the change in the total market share (-5.0%). In the period 2014-2016. a drop in the average overall effect was due to an MSE (-6.9%), and in the period 2017-2018, its growth was 1.1%.

The contribution of the combined structural effect (CSE) was negative on average for the period 2014-2018 (- 1.4%). The combined effect of the product and geographical structures of Ukraine's merchandise exports was negative in the period 2014-2016 (-4.0%), in particular due to the negative influence of the predominantly geographical structural effect (-2.8%). In the period 2017-2018, a positive CSE (2.7%) was formed mainly under the influence of the product structural effect (1.8%).

Ключові слова: *аналіз постійних ринкових часток ; ефект ринкової частки ; комбінований структурний ефект ; продуктовий структурний ефект ; географічний структурний ефект ; змішаний структурний ефект ; технологічні категорії товарного експорту ; експорт товарів України ; світовий експорт товарів ; спеціалізація торгівлі ; конкурентоспроможність експорту.*

Keywords: *constant market share analysis; market share effect; combined structure effect; product structure effect; geographical structure effect; mixed structure effect; technological categories of exports; goods exports of Ukraine; goods exports of the World; trade specialization; competitiveness of exports.*

Постановка проблеми.

Зміни ринкової частки експорту країни у світовому експорті знаходяться під впливом багатьох взаємозалежних факторів, таких як конкурентоспроможність та спеціалізація. По-перше, внутрішній та зовнішній макроекономічний стан країни впливає на відносну цінову/ витратну конкурентоспроможність експорту. По-друге, довгострокові структурні фактори, такі як забезпеченість факторами виробництва, технологіями та інститутами впливають на конкурентоспроможність в цілому та на галузеву спеціалізацію експорту. По-третє, географічні та культурні зв'язки обумовлюють стан експорту та його розподіл серед різних торговельних партнерів. По-четверте, динаміка міжнародних торговельних потоків, особливо входження на ринки нових гравців, механічно впливає на ринкові частки експорту окремих країн. Тому аналіз стану експорту країни важливий для оцінювання тенденцій його розвитку.

Якщо країна спеціалізується в експорті товарів (або в експорті до визначених країн/ груп економік), де попит є швидкозростаючим, її агрегована ринкова частка зростатиме навіть якщо конкурентоспроможність її експорту товарів (експорту до визначених країн або груп економік) не покращується. Одночасно, навіть якщо країна підтримує свою ринкову частку в експорті до визначених товарних (окремих країн або груп економік) ринків, вона може втратити свою агреговану ринкову частку, якщо країна спеціалізується в експорті на ринки, які зростають повільніше, ніж світовий експорт на ті ж ринки, або спеціалізується в експорті товарів з повільнішим зростанням, ніж на відповідному світовому товарному ринку.

Аналіз еволюції ринкової частки експорту країни у світовому експорті передбачає врахування впливу як факторів конкурентоспроможності, так і змін у товарній та географічній структурах експорту на агреговані результати. З цією метою доцільно використовувати одну з методологій аналізу постійних ринкових часток (ПРЧ аналізу), наприклад методологію Ниссенса А. та Поуллета Г., яка передбачає декомпозицію загальної зміни в ринковій частці номінального експорту фокусної країни на три головні складові: ринкової частки ефект (має також назву ефект конкурентоспроможності), який враховує зміни частки кожного продуктового/ географічного ринку, та дві додаткові складові, які аналізують вплив змін у продуктивній та географічній структурах експорту на загальну ринкову частку (продуктивний та географічний структурні ефекти).

Проведення такого аналізу стану експорту актуально провести і для України, тому що ринкові частки її товарного експорту на окремих світових товарних та географічних ринках за останні п'ять років

продемонстрували тенденцію до зниження. В малих економіках, до яких відноситься і Україна, погіршення стану експорту стримує економічне зростання та збільшує дивергенцію реальних доходів на душу населення порівняно з іншими транзитивними економіками, яка спостерігається в останні роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню особливостей формування зовнішньо-торговельного сектору національної економіки України присвячена низка наукових публікацій вітчизняних вчених-економістів, зокрема Осташко Т.О. та ін. [1], Круп'як І.В. [2], П'янкової О.В. [3], Пенської І.О. [4].

Стан товарного експорту окремих країн та економічних угруповань з використанням аналізу постійних ринкових часток ґрунтовно досліджується в наукових працях зарубіжних вчених [5- 10].

Методології аналізу постійних ринкових часток, традиційні та удосконалені, розглянуто в роботах [11,12].

Результати наукових пошуків вказаних вище вітчизняних та зарубіжних вчених сформували базис для проведення цього дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак особливості сучасних викликів макроекономічної стабільності в Україні, які обумовлюються деструктивними факторами зовнішнього сектору вітчизняної економіки, особливо експортного сектору, визначають необхідність проведення подальших наукових розвідок в обраній темі дослідження. Але, на жаль, вітчизняні вчені до теперішнього часу не приділяли достатньої уваги кількісному аналізу факторів впливу на зміни у ринковій частці товарного експорту України, зокрема експорту товарів, класифікованих за технологічними категоріями.

В статті вперше здійснено аналіз еволюції ринкової частки експорту України у світовому експорті в період 2013-2018 рр, в найскладніший період економічної історії незалежної України, в період руйнівного характеру бойових дій на сході країни та анексії частини її території, що призвели до розриву виробничих зв'язків між економічними суб'єктами як всередині країни, так і на пострадянському просторі, в період підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка висуває значний обсяг вимог щодо невідкладного реформування вітчизняної економіки та застосування нових принципів і моделей інтеграції у міжнародний економічний простір.

Мета статті полягає в аналізі методом постійних ринкових часток змін в експорті товарів, класифікованих за технологічними категоріями, до розвинутих країн, країн що розвиваються та транзитивних економік в період 2013-2018 рр. та в розробці рекомендацій щодо подальшого підвищення ринкової частки експорту України у світовому експорті.

Виклад основного матеріалу

Основна ідея аналізу постійних ринкових часток (Constant Market Share Analysis –CMSA) полягає в тому, що структура експорту країни впливає на її місце та роль у світовому експорті, незважаючи на зміни інших факторів, таких що асоціюються з конкурентоспроможністю. Навіть якщо країна підтримує свою ринкову частку в експорті кожного продукту на кожному експортному ринку, все рівно вона втрачатиме свою агреговану ринкову частку, якщо експортуватиме продукти на ринки з повільнішим зростанням порівняно з зростанням світового експорту на ці ринки.

Розглянемо версію методу постійних ринкових часток (ПРЧ), запропоновану А.Ніссеном (A.Nissens) та Г. Пауллетом (G. Poullet) [7,с.5-8].

Якщо темпи зростання експорту фокусної країни вище (нижче) темпів зростання світового експорту, то країна збільшує (втрачає) свою світову ринкову частку в експорті. Тому загальна зміна частки експорту фокусної країни у світовому експорті, (Загальний ефект - Total effect (TE)), визначається як різниця між темпами зростання експорту фокусної країни

(g) та темпами зростання експорту решти світу (g^*), тобто

$$TE = g - g^* = \sum_i \sum_j \theta_{ij} g_{ij} - \sum_i \sum_j \theta_{ij}^* g_{ij}^* \quad (1)$$

де $g_{ij} = (X_{ij,t}/X_{ij,t-1}) - 1$ – процентна зміна експорту фокусної країни продукту i до групи країн j в період t ;

$\theta_{ij} = X_{ij,t-1}/\sum_i \sum_j X_{ij,t-1}$ – частка експорту фокусної країни продукту i до групи країн j у її сукупному експорті в період $t-1$;

$g_{ij}^* = (X_{ij,t}^*/X_{ij,t-1}^*) - 1$ – процентна зміна світового експорту продукту i до групи країн j в період t ;

$\theta_{ij}^* = X_{ij,t-1}^*/\sum_i \sum_j X_{ij,t-1}^*$ – частка світового експорту продукту i до групи країн j у сукупному світовому експорті період $t-1$.

Загальний ефект (TE) може бути розкладений на дві складові: перша складова, яка визначається з ефективних змін у ринкових частках на окремих ринках, називається ринкової частки ефектом (Market Share Effect – MSE); друга складова, яка вимірює вплив відносної спеціалізації фокусної країни в експорті продуктів та в експорті на ринки, має назву Комбінований Структурний Ефект (Combined Structure Effect –CSE), тобто

$$TE = MSE + CSE \quad (2)$$

Ринкової частки ефект (MSE) – це різниця між темпами зростання експорту фокусної країни та світового експорту для кожного періоду, за виключенням впливу відмінностей у відносній спеціалізації. Вважаючи незмінними продуктовою та географічну структури експорту фокусної країни, порівняння здійснюється між темпами зростання експорту фокусної країни та світового експорту по кожному продукту i та до кожної групи країн j . Ринкової частки ефект для окремого продукту i (окремої групи країн j) дорівнюватиме сумі по j (i) цього ефекту:

$$MSE = \sum_i \sum_j \theta_{ij} (g_{it} - g_{it}^*) \quad (3)$$

Комбінований структурний ефект (CSE) – це відносна еволюція кожного експортного ринку (визначається як різниця між його темпами зростання та темпами зростання сукупного світового експорту), зваженого на відносну важливість цього ринку для фокусної країни (визначається як різниця між його часткою в сукупному експорті фокусної країни та в сукупному світовому експорті). Відносна спеціалізація ($\theta_{ij} - \theta_{ij}^*$) порівнює експортні структури, і відтак надає інформацію, еквівалентну індексу виявлених порівняльних переваг. Комбінований структурний ефект визначає, яка частка загальної зміни ринкової частки формується під впливом продуктової / географічної спеціалізації фокусної країни. Для кожного періоду CSE буде позитивним, якщо фокусна країна відносно більше (менше) спеціалізується на окремих ринках, які зростають швидше (повільніше) світового ринку; CSE буде негативним, якщо фокусна країна відносно менше (більше) спеціалізується на окремих ринках, які зростають повільніше (швидше) світового ринку.

$$CSE = \sum_i \sum_j (\theta_{ij} - \theta_{ij}^*) (g_{it}^* - g^*) \quad (4)$$

CSE враховує разом як продуктовою, так і географічну спеціалізацію експорту, але цей ефект в подальшому може бути розкладений на три складові: продуктової структурний ефект (Product Structure Effect- PSE), географічний структурний ефект (Geographical Structure Effect- GSE) та змішаний структурний ефект (Mixed Structure Effect – MIX).

$$CSE = PSE + GSE + MIX \quad (5)$$

Продуктової структурний ефект (PSE) вимірює внесок продуктової структури фокусної країни до змін її ринкової частки (тобто наскільки відносна продуктова спеціалізація фокусної країни спрямована на найбільш динамічні сегменти світового попиту). PSE буде позитивним (негативним), якщо структура експорту фокусної країни є більше (менше) сконцентрованою на продуктах, світові ринки яких зростають швидше (повільніше) сукупного світового ринку.

Географічний структурний ефект (GSE) вимірює вплив відносної географічної спеціалізації експорту фокусної країни. GSE буде позитивним (негативним), якщо структура експорту фокусної країни є більше (менше) сконцентрованою на світових ринках, які зростають швидше (повільніше) сукупного світового ринку.

Змішаний структурний ефект (MIX) – це залишок, який виникає з того факту, що продуктова та географічна структури експорту фокусної країни не є незалежними і тому сума продуктової та географічного ефектів не співпадає з комбінованим структурним ефектом.

$$PSE = \sum_i (\theta_i - \theta_i^*) (g_i^* - g^*) \quad (6)$$

$$GSE = \sum_j (\theta_j - \theta_j^*) (g_j^* - g^*) \quad (7)$$

$$MIX = \sum_i \sum_j [(\theta_{ij} - \theta_{ij}^*) - (\theta_i - \theta_i^*) \theta_{ij}^* / \theta_i^* - (\theta_j - \theta_j^*) \theta_{ij}^* / \theta_j^*] g_{it}^* \quad (8)$$

де:

$\theta_i = \sum_j \theta_{ij}$ – частка експорту продукту i в сукупному експорті фокусної країни в період $t-1$;

$\theta_j = \sum_i \theta_{ij}$ – частка ринку групи економік j в експорті фокусної країни в період $t-1$;

$\theta_i^* = \sum_j \theta_{ij}^*$ – частка світового експорту продукту i в сукупному світовому експорті в період $t-1$;

$\theta_j^* = \sum_i \theta_{ij}^*$ – частка ринку групи економік j в світовому експорті період $t-1$;

$g_i^* = \sum_j \theta_{ij}^* g_{ij}^* / \theta_i^*$ – темпи зростання світового експорту продукту i в період t ;

$g_j^* = \sum_i \theta_{ij}^* g_{ij}^* / \theta_j^*$ – темпи зростання світового експорту на ринок групи економік j в період t .

Версія ПРЧ аналізу, яка використовується в даній роботі, є дещо удосконаленою порівняно з традиційною версією. Наприклад, комбінований структурний ефект розкладається на три складові (продуктової, географічну та змішану), яка є нечутливою до порядку здійснення декомпозиції. Для попередження спотворень, вартість експорту фокусної країни виключається з агрегату світового експорту. Для відносно малих фокусних

економік таке коригування майже не впливає на остаточні результати, але воно може бути дуже впливовим для великих фокусних економік зі значними ринковими частками у світовому експорті (США, Китай, ЄС).

Дані з міжнародної торгівлі товарами, які використовуються в цій статті, отримані з статистичної бази даних UNCTADSTAT [2], яка містить двосторонні потоки експорту товарів у вартісному номінальному виразі у цінах FOB (у доларах США). Період вибірки – 2013-2018 рр. З огляду на те, що всі експортні потоки товарів деноміновані у доларах США, зміни в ринкових частках механічно знаходяться під впливом валютного курсу долара США. Тому інтерпретація результатів повинна здійснюватись з застереженнями (валютні курси та ціни що змінюються та що впливають на еволюцію ринкових часток, не враховуються в ПРЧ аналізі).

База даних двосторонніх експортних потоків товарів включає світові експортні потоки товарів (за виключенням України) та експортні потоки товарів України (фокусна країна), класифікованих на 11 груп за технологічними категоріями (Табл. 1) до світової економіки та до 7 наступних груп економік: Група 1. Економіки що розвиваються Африки. Група 2. Економіки що розвиваються Америки. Група 3. Економіки що розвиваються Азії і Океанії. Група 4. Розвинути економіки Америки. Група 5. Розвинути економіки Азії і Океанії. Група 6. Розвинути економіки Європи. Група 7. Транзитивні економіки. Група 8. Решта світу.

Таблиця 1.
Технологічна класифікація експорту

Класифікація	Приклади
Сировинні продукти (СП)	Свіжі фрукти та овочі, м'ясо, рис, какао, чай, кофе, деревина, вугілля, сира нафта, газ тощо
Готові вироби	
<i>Первинної переробки сировини продукти :</i>	
- продукти первинної переробки сировини сільського господарства та лісової промисловості (ППСП1)	Готові вироби з м'яса, фруктів, напої, вироби з деревини, рослинні олії тощо
- Інші продукти первинної переробки сировини (ППСП2)	Рудні концентрати, продукти переробки нафти та гуми, цемент, скло тощо
<i>Низькотехнологічні продукти :</i>	
- текстильні/кластера моди продукти (НТП1)	Тканини, одяг, головні убори, взуття, шкіряні вироби, туристичні товари
- Інші низькотехнологічні продукти (НТП2)	Гончарні вироби, кераміка, прості металеві вироби, меблі, ювелірні вироби, іграшки, пластикові вироби тощо.
<i>Середньотехнологічні продукти :</i>	
-Автомобільної промисловості продукти (СТП1)	Легкові і вантажні автомобілі, автобуси, мотоцикли, запчастини до автомобілів та мотоциклів тощо
-переробної промисловості продукти (СТП2)	Синтетичні волокна, хімічні вироби та фарби, добрива, пластики, чавун, труби тощо
-машинобудівної промисловості продукти (СТП3)	Двигуни, електродвигуни, промислові машини, насоси, комутаційне обладнання, кораблі, годинники тощо
<i>Високотехнологічні продукти :</i>	
- Продукти електроніки та електротехніки (ВТП1)	Офісне/ обробки даних/ телекомунікаційне обладнання, телевізори та радіоприймачі, транзистори, турбіни, електрогенерує обладнання тощо
-інші високотехнологічні продукти (ВТП2)	Фармацевтичні та медичні вироби, літаки та космічні апарати, оптичні та вимірювальні інструменти та вироби , кіно- та фотоапарати, радіоактивні матеріали тощо
<i>Некласифіковані продукти (НКП)</i>	Електричний струм, кінофільми, видавничі продукція, твори мистецтва, незолоті монети (які не були в обігу), золото немонетарне (за виключенням руд і концентратів).

Джерело: [13, стор. 7; 14]

В таблиці 2 представлено декомпозицію загального ефекту експортної частки України, розрахованої за розглянутою вище методологією ПРЧ. Для проведення аналізу дані були роділені на три періоди (2014-2016, 2017-2018 та 2014-2018) шляхом усереднення відповідних річних результатів.

Таблиця 2.

Основні результати аналізу постійних ринкових часток товарного експорту України, %

Період	Темпи зростання експорту України	Темпи зростання світового експорту	Загальний ефект	Ринкової частки ефект	Комбінований структурний ефект	в тому числі :		
						Продуктовий структурний ефект	Географічний структурний ефект	Змішаний структурний ефект
2014-2016	-16,3	-5,4	-10,9	-6,9	-4,0	-1,4	-2,8	0,2
2017-2018	14,2	10,4	3,8	1,1	2,7	1,8	0,8	0,1
2014-2018	-4,1	0,9	-5,0	-3,7	-1,3	-0,1	-1,3	0,1

Джерело: UNCTADstat database та власні розрахунки

Примітка: Результати кожного періоду розраховані як середня річних значень

Загальна частка України у світовому експорті в період 2014-2018 рр. щорічно знижувалася на 5%. Перший період, 2014-2016 рр., характеризувався суттєвим падінням ринкової частки у середньому за рік на 10,9%. Але у наступний період, 2017-2018 рр. темп зростання товарного експорту України був вищим за темп зростання світового товарного експорту, що забезпечило позитивне значення загального ефекту (3,8%).

Ринкової частки ефект (РЧЕ) з середнім річним ефективним зниженням (-3,7%) у 2014-2018 рр. був домінуючим фактором впливу на зміну загальної ринкової частки (-5,0%). В період 2014-2016 рр. падіння середнього загального ефекту обумовив РЧЕ (-6,9%), а в період 2017-2018 рр. – його зростання на 1,1% .

Внесок комбінованого структурного ефекту (КСЕ) був негативним в середньому за період 2014-2018 рр (- 1,4%). Дійсно, сукупний вплив продуктової та географічної структури товарного експорту України був негативним в період 2014-2016 рр. (-4,0%), зокрема завдяки негативному внеску переважно географічного структурного ефекту (-2,8 %) . В період 2017-2018 рр. позитивний КСЕ (2,7%) сформувався переважно під впливом продуктового структурного ефекту (1,8%).

Далі ми проаналізуємо розклад РЧЕ та КСЕ для України. Внесок продуктової та географічної структур експорту аналізується окремо, тобто визначаються окремі продукти/ групи економік, які забезпечують найбільший внесок до КСЕ. РЧЕ може бути деталізований як для визначеного продукту *i* (як сума окремих *ij* ефектів по *j* групам економік), або як для визначеної групи економік *j* (як сума окремих *ij* ефектів по *i* продуктам).

Ринкової частки ефект (РЧЕ) України. Продуктовий розподіл

Внесок кожної групи продуктів, класифікованих за технологічними категоріями, до РЧЕ, представлено в Табл.3.

Нагадаємо, що продуктовий розподіл РЧЕ надає інформацію щодо змін ринкової частки експорту України незалежно від змін у його продуктової та географічній структурах , тобто під впливом факторів конкурентоспроможності експорту окремих груп продуктів на світових продуктових ринках.

Таблиця 3.

Продуктовий розподіл ефекту ринкової частки товарного експорту України за технологічними категоріями, %

Назва групи продуктів	2014-2016	2017-2018	2014-2018
Сировина (СП)	2,1	-1,4	0,7
Первинної переробки сільськогосподарської та лісової сировини продукти (ППСП1)	0,2	-0,0	0,1
Первинної переробки мінеральної сировини продукти (ППСП2)	-1,5	0,8	-0,6
Низькотехнологічні прдукти 1 (НТП1)	-0,1	0,1	0,0
Низькотехнологічні прдукти 2 (НТП2)	-1,8	0,5	-0,9
Середньотехнологічні продукти 1 (СТП1)	-0,1	-0,0	-0,1
Середньотехнологічні продукти 2 (СТП2)	-3,9	0,9	-2,0
Середньотехнологічні продукти 3 (СТП3)	-0,9	0,3	-0,4
Високотехнологічні продукти 1 ВТП1)	-0,4	0,0	-0,2
Високотехнологічні продукти 2 (ВТП2)	-0,2	-0,1	-0,2
Некласифіковані продукти (НКП)	-0,4	0,1	-0,2
Ефект ринкової частки	-6,9	1,1	-3,7

Джерело: UNCTADstat database та власні розрахунки

Примітка: Результати кожного періоду розраховані як середня річних значень

В період 2014-2016 рр. найбільші втрати ринкової частки спостерігалися для наступних груп продуктів: СТП2 (-3,9%), НТП2 (-1,8%), ППСП2 (-1,5%), СТП3 (-0,9%), ВТП1 (-0,4%), НКП (-0,4%), НКП (-0,4%), ВТП2 (-0,2%), СТП1 (-0,1%), НТП1 (-0,1%). Позитивний внесок до РЧЕ у вказаний період мав місце тільки в експорті СП (2,1%) та ППСП1 (0,2%), що показало покращення зовнішньої конкурентоспроможності України в експорті цих груп продуктів на світовому ринку.

В період 2017-2018 рр. зростання світової економіки та економіки України обумовило зростання експорту України та його конкурентоспроможності. Це вплинуло на зростання РЧЕ окремих груп продуктів, а саме: СТП2 (0,9%), ППСП2 (0,8%), НТП2 (0,5%), СТП3 (0,3%). Втрати в РЧЕ були переважно сконцентровані в експорті СП (-1,4%) та ВТП2 (-0,1%).

Географічний розподіл.

Географічний розподіл РЧЕ показує зміни ринкової частки експорту України незалежно від змін у його продуктивності та географічній структурі, тобто під впливом факторів конкурентоспроможності експорту на ринки окремих груп економік (табл.4).

В період 2014-2016 рр. позитивний внесок до РЧЕ спостерігався тільки в експорті України до економік Африки (0,1%) та розвинутих економік Європи (0,1%), а негативний - до транзитивних економік (-5,5%), економік що розвиваються Азії і Океанії (-0,8%) та Америки (-0,4%), розвинутих економік Азії і Океанії (-0,1%) та Америки (-0,1%).

В період 2017-2018 рр. Україна дещо підвищила свою експортну конкурентоспроможність переважно на ринках розвинутих економік Європи (3,9%) та Америки (0,8%), економік що розвиваються Америки (0,1%). Зростання РЧЕ дозволило компенсувати негативні ефекти ринкової частки в експорті до економік що розвиваються Азії і Океанії (-1,6%) та Африки (-1,0%), транзитивних економік (-1,1%).

Таблиця 4.

Географічний розподіл ефекту ринкової частки товарного експорту України за технологічними категоріями, %

Назва групи економік	2014-2016	2017-2018	2014-2018
Економіки що розвиваються Африки	0,1	-1,0	-0,4
Економіки що розвиваються Америки	-0,4	0,1	-0,2
Економіки що розвиваються Азії і Океанії	-0,8	-1,6	-1,1
Розвинуті економіки Америки	-0,2	0,8	0,2
Розвинуті економіки Азії і Океанії	-0,1	0,0	-0,1
Розвинуті економіки Європи	0,1	3,9	1,6
Транзитивні економіки	-5,5	-1,1	-3,8
Решта світу	0,1	0,1	0,1
Ефект ринкової частки	-6,9	1,1	-3,7

Джерело: UNCTADstat database та власні розрахунки

Примітка: Результати кожного періоду розраховані як середня річних значень

Комбінований структурний України. Продуктовий структурний ефект.

Продуктовий структурний ефект (ПСЕ) вимірює внесок до зміни в ринковій частці України у світовому експорті під впливом змін в продуктивності експорту країни. Іншими словами, ПСЕ вимірює ступінь реалізації відносної продуктової спеціалізації експорту на групах продуктів, світова торгівля якими зростає (знижується).

Визначимо окремі групи продуктів, класифіковані за технологічними категоріями, які зробили найбільший позитивний (негативний) внесок до ПСЕ (табл. 5).

Таблиця 5.

Розподіл продуктового структурного ефекту товарного експорту України за технологічними категоріями, %

Назва групи продуктів	2014-2016	2017-2018	2014-2018
Сировина (СП)	-0,6	1,0	0,0
Первинної переробки сільськогосподарської та лісової сировини продукти (ППСП1)	0,3	-0,3	0,1
Первинної переробки мінеральної сировини продукти (ППСП2)	-0,0	-0,0	-0,0
Низькотехнологічні продукти 1 (НТП1)	-0,1	0,1	-0,0
Низькотехнологічні продукти 2 (НТП2)	0,3	-0,1	0,1
Середньотехнологічні продукти 1 (СТП1)	-0,4	0,3	-0,1
Середньотехнологічні продукти 2 (СТП2)	0,1	0,1	0,1
Середньотехнологічні продукти 3 (СТП3)	-0,2	0,1	-0,1
Високотехнологічні продукти 1 ВТП1)	-0,5	0,0	-0,3

Високотехнологічні продукти 2 (ВТП2)	-0,2	0,2	-0,0
Некласифіковані продукти (НКП)	-0,1	0,4	0,1
Продуктовий структурний ефект (ПСЕ)	-1,4	1,8	-0,1

Джерело: UNCTADstat database та власні розрахунки

Примітка: Результати кожного періоду розраховані як середня річних значень

Внесок продуктової структури був негативним в період 2014-2016 рр.(-1,4%) та позитивним в період 2017-2018 рр. (1.8%). Більшість позитивних внесків до ПСЕ в період 2014-2016 рр. виникло завдяки відносно високій спеціалізації експорту групи продуктів до продуктових ринків з темпами зростання вище світового середнього (до швидкозростаючих продуктових ринків), наприклад в експорті ППСП1 (0,3%), НТП2 (0,3%), СТП2 (0,1%).

Український експорт у 2014-2016 рр. не спеціалізувався на продуктових швидкозростаючих ринках, тому внесок до ПСЕ був негативним, наприклад на ринках ВТП1 (-0,5%), СТП1 (-0,4%), СТП3 та ВТП2 (-0,2%), НТП1 (-0,1%). Найбільший негативний ПСЕ Україна мала в експорті СП (-0,6%), в якому вона спеціалізувалася на повільно зростаючому ринку СП.

В період 2017-2018 рр. спеціалізація експорту України на швидкозростаючих продуктових ринках позитивно вплинула на ПСЕ в експорті СП (1,0%) та СТП2 (0,1%).

Експорт України цілої низки груп продуктів, в якому він не спеціалізувався, на повільно зростаючі продуктові ринки, забезпечив позитивний внесок до ПСЕ. Серед вказаних груп продуктів насамперед слід зазначити НКП (0,4%), СТП1 (0,3%), ВТП2 (0,2%), НТП1 (0,1%).

Україна у 2017-2018 рр. спеціалізувалася в експорті НТП2 на повільно зростаючому ринку (негативний внесок до ПСЕ - 0,1%).

Географічний структурний ефект.

Географічний структурний ефект (ГСЕ) вимірює внесок до зміни в ринковій частці України у світовому експорті під впливом змін в географічній структурі експорту країни. Іншими словами, ГСЕ вимірює ступінь реалізації відносної географічної спеціалізації експорту до груп економік , світова торгівля з якими зростає (знижується). В табл.6 представлено розподіл ГСЕ експорту товарів України.

Таблиця 6.
Розподіл географічного структурного ефекту товарного експорту України за технологічними категоріями ,%

Назва групи економік	2014-2016	2017-2018	2014-2018
Економіки що розвиваються Африки	-0,2	-0,2	-0,2
Економіки що розвиваються Америки	0,1	0,0	0,1
Економіки що розвиваються Азії і Океанії	0,0	-0,0	0,0
Розвинуті економіки Америки	-0,4	0,3	-0,2
Розвинуті економіки Азії і Океанії	0,1	0,0	0,1
Розвинуті економіки Європи	-0,0	0,0	0,0
Транзитивні економіки	-2,6	0,7	-1,3
Решта світу	0,2	0,0	0,1
Географічний структурний ефект	-2,8	0,8	-1,3

Джерело: UNCTADstat database та власні розрахунки

Примітка: Результати кожного періоду розраховані як середня річних значень

Географічна спеціалізація експорту України несприятливо впливала на еволюцію ринкової частки її експорту у світовому експорті у 2014-2016 рр. В цей період Україна спеціалізувалася в експорті товарів до економік що розвиваються Африки та до транзитивних економік, ринки яких повільно зростали. Тому внесок до ГСЕ цих груп економік був негативним, відповідно -0,2% та -2,6% відповідно.

Негативний внесок до ГСЕ також спостерігався для розвинутих економік Америки (-0,4%), який в цей період був швидкозростаючим, а український експорт не спеціалізувався на цій групі економік.

В експорті до інших груп економік Україна не спеціалізувалася в умовах повільного зростання цих товарних ринків, що обумовило позитивний внесок до ГСЕ (наприклад, розвинуті економіки Азії і Океанії 0,1%).

В період 2017-2018 рр.основний позитивний внесок до ГСЕ спостерігався для транзитивних економік (0,70%) та розвинутих економік Європи (0,03%), український експорт товарів до яких був спеціалізований в умовах швидкозростаючих ринків. Також позитивний внесок до ефекту ГСЕ Україна мала в неспеціалізованому експорті товарів до розвинутих економік Америки (0,3%) та економік що розвиваються Америки (0,03%) на повільно зростаючі ринки.

Негативні значення ГСЕ в період 2017-2018 рр. обумовили спеціалізований експорт товарів на повільно зростаючий ринок економік Африки (-0,2%) та неспеціалізований експорт на швидкозростаючий ринок економік що розвиваються Азії і Океанії (-0,03%).

Висновки

1. Стаття аналізує еволюцію номінального товарного експорту України на світовий ринок в період 2014-2018 рр., використовуючи деталізований продуктовий та географічний розподіл. Ми виокремили ефективні зміни експортної частки на кожному окремому ринку від ефектів, пов'язаних з продуктовою та географічною спеціалізацією експорту, використовуючи формулювання постійної ринкової частки, запропонованої А.Ніссенсом та Г.Пауллетом. Оскільки ПРЧА як метод є дискриптивним, він не надає інформацію щодо факторів, які пояснюють зміни ринкових часток.

2. ПРЧА товарного експорту України здійснювався за період 2014-2018 рр. на основі угруповання товарів (продуктів) що експортуються за 11 технологічними категоріями до 7 DESTИНАЦІЙ, класифікованих за рівнем розвитку економік (економіки що розвиваються, розвинуті та транзитивні).

3. За останні п'ять років середня зміна товарного експорту України була значно нижчою ніж сукупного світового експорту, що призвело до середньорічного падіння загальної ринкової частки на 5%. Зниження загальної ринкової частки було значним в період 2014-2016 рр. (середньорічне значення -10,9%). Навпаки, період 2017-2018 рр. характеризувався зростанням ринкової частки на 3,8% щорічно.

4. Результати ПРЧА показують, що домінуючим внеском в еволюцію ринкової частки України у світовому експорті в період 2014-2016 рр. був ефект ринкової частки (-6,9%), а в період 2017-2018 рр.- комбінований структурний ефект (2,7%), зокрема продуктовий структурний ефект (1,8%).

5. В період 2014-2016 рр. спостерігався значний негативний ефект ринкової частки (ефект конкурентоспроможності) товарного експорту України (-6,9%). В цей період під впливом факторів конкурентоспроможності ринкова частка експорту України в світовому експорті :

- знизилась в експорті продукції СТП2 (-3,9%), НТП2 (-1,8%), ППСП2 (-1,5%), а також в експорті товарів до транзитивних економік (-5,5%), економік що розвиваються Азії і Океанії (-0,8%) та Америки (-0,4 %);

- підвищилась в експорті продукції СП (2,1%), ППСП1 (0,2%), а також в експорті товарів до економік Африки (0,1%) та розвинутих економік Європи (0,1%).

6. В період 2017-2018 рр. спостерігався позитивний ефект ринкової частки (ефект конкурентоспроможності) товарного експорту України (1,1%). В цей період під впливом факторів конкурентоспроможності ринкова частка експорту України в світовому експорті :

- знизилась в експорті продукції СП (-1,4%), ВТП2 (-0,2%), а також в експорті товарів до економік що розвиваються Азії і Океанії (-1,6%), транзитивних економік (-1,1%), та Африки (-1,0 %);

- підвищилась в експорті продукції СТП2 (0,9%), ППСП1 (0,8%), НТП2 (0,5%), СТП3 (0,3%) а також в експорті товарів до розвинутих економік Європи (3,9%) та Америки (0,8%), економік що розвиваються Америки (0,1%).

7. В період 2014-2016 рр. продуктовий структурний ефект (ПСЕ) українського товарного експорту мав негативний вплив на еволюцію загальної ринкової частки України у світовому експорті (-1,4% в середньому за рік).

Негативний внесок до ПСЕ спостерігався в умовах спеціалізованого експорту на повільно зростаючі ринки (експорт СП (-0,6%)) та неспеціалізованого експорту на швидкозростаючі ринки – експорт ВТП1 (-0,5%), СТП1 (-0,4%), ВТП2(-0,2%), СТП3(-0,2%), НТП1 (-0,1%), а позитивний - в умовах спеціалізованого експорту на швидкозростаючі ринки – експорт ППСП1 (0,3%), НТП2 (0,3%), СТП2 (0,1%).

8. В період 2017-2018 рр. продуктовий структурний ефект (ПСЕ) українського товарного експорту за технологічними категоріями мав позитивний вплив на еволюцію загальної ринкової частки України у світовому експорті (1,8% в середньому за рік).

Негативний внесок до ПСЕ спостерігався в умовах: спеціалізованого експорту на повільно зростаючі ринки (експорт ППСП1 (-0,3%) та НТП2 (-0,1%)), а позитивний - в умовах спеціалізованого експорту на швидкозростаючі ринки) експорт СП (1,0%) та СТП2 (0,1%) та неспеціалізованого експорту на повільно зростаючі ринки – експорт НКП (0,4%), СТП1 (0,3%), ВТП2(0,2%), НТП1 (0,1%).

9. В період 2014-2016 рр. географічний структурний ефект (ГСЕ) несприятливо впливав на еволюцію загальної ринкової частки експорту України у світовому експорті (-2,8%).

Негативний внесок до ГСЕ спостерігався: в умовах спеціалізованого експорту на повільно зростаючі ринки – експорт до транзитивних економік (-2,6%) та економік Африки (-0,1%); неспеціалізованого експорту на швидкозростаючі ринки – експорт до розвинутих країн Америки (-0,4%).

10. В період 2017-2018 рр. географічний структурний ефект (ГСЕ) сприятливо впливав на еволюцію загальної ринкової частки експорту України у світовому експорті (0,8%).

Позитивний внесок до ГСЕ спостерігався в умовах неспеціалізованого експорту на повільно зростаючі ринки – експорт до розвинутих економік Америки (0,3%) та спеціалізованого експорту на швидкозростаючі ринки – експорт до транзитивних економік (0,7%), а негативний - в умовах спеціалізованого експорту на повільно зростаючі ринки- експорт до економік Африки (-0,2%).

11. В період 2017-2018 рр. Україна спеціалізувалася в експорті наступних товарів за технологічними категоріями до усіх економік: СП, ППСП1, НТП2, СТП2. Крім того, Україна спеціалізувалася в експорті ППСП2 до розвинутих економік Азії і Океанії та Європи, а також до транзитивних економік.

12. З метою збільшення ринкової частки товарного експорту України у світовому експорті доцільно насамперед :

- спеціалізувати експорт ППСП1 на ринках економік Африки, ППСП2 – на ринках економік що розвиваються Азії і Океанії, СТП3 – на ринках розвинутих економік Європи та транзитивних економік, на ринках економік що розвиваються Америки; НТП1- на ринках розвинутих економік Європи; ВТП2 – на ринках транзитивних економік;

- відновити конкурентоспроможність товарного експорту України на ринках транзитивних економік та економік що розвиваються Африки та Азії і Океанії; сприяти подальшому зростанню конкурентоспроможності експорту на ринках розвинутих економік Європи та Америки;

- відновити втрачені в період 2017-2018 рр. виявлені конкурентні переваги на світових ринках СП та нарощувати їх на світових ринках СТП2, ППСП2, НТП2, СТП3; намагатися отримати виявлені конкурентні переваги на ринках транзитивних економік в експорті ВТП1 та ВТП2;

- намагатися неспеціалізований товарний експорт України орієнтувати на повільно зростаючі ринки, насамперед експорт НКП, СТП1, ВТП2 та НТП1, а спеціалізований – на швидкозростаючі світові товарні ринки (СП та СТП2).

Рекомендації щодо проведення подальших досліджень.

Проведення подальших досліджень з обраної теми рекомендується здійснювати в наступних наукових напрямках:

- використання групування товарів за міжнародною стандартною торговельною класифікацією (МСТК), що дозволить детальніше дослідити зміни в ринкових частках експорту окремих продуктів;

- порівняльні дослідження змін в товарному експорті України та інших фокусних країн (груп країн) світу;

- аналіз постійних ринкових часток здійснювати удосконаленими методологіями аналізу, наприклад методологією Фагерберга-Соллье (загальна зміна у ринковій частці розкладається на 5 ефектів) або Відодо Т. (на 6 ефектів).

Список літератури.

1. Осташко Т.О., Лір В.Е., Венгер В.В., Олефір В.К., Биконя О.С. Зміна традиційних позицій українського експорту. // *Економіка і прогнозування*. - № 2. - 2017. - С.57-74.

2. Круп'як І.В. Вектори зовнішньої торгівлі держави в умовах сучасних економічних перетворень. // *Економіка та управління національним господарством*. Випуск 20. - 2017. - С.158-162.

3. П'янкova О.В., Ралко О.С. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів. // *Економіка і суспільство*. Випуск 5. - 2016. - С.65-71.

4. Пенська І.О. Торговельні орієнтири України на світових ринках. // *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. - №2. - 2013. - С.5-11

5. Nidhi Bagaria, Saba Ismail . Export Performance of China: A Constant Market Share Analysis. // *Front.Econ.China*. - Vol.14. - № 1. - 2019. - P.110-130.

6. Черемушкина М.В. Анализ российского товарного экспорта методом постоянной доли рынка. // *Торговая политика. Trade Policy*. - №2/14. - 2018. - С.50-75.

7. Pandiella A. A. constant market share analysis of Spanish goods exports. OECD Economic Department Working Paper (ECO/WKP) № 1186. - OECD. - 2015. - 25 p.

8. Skriner E. Competitiveness and Specialisation of the Austrian Export Sector: A Constant Market Share Analysis. - Institute of Advanced Studies. Economic Series Working Paper 235. - Vienna. - 2009. - 22 p.

9. Cafiso G. The Export Performance of the Euro Area Countries in the Period 1996-2007. - MPRA. - 2009. - 28 p.

10. Competitiveness and export performance of Euro area. ECB Occasional Paper Series № 30. - ECB. - 2005. - 97 p.

11. Dyadkova M., Momchilov M. Constant Market Share Analysis Beyond the Intensive Margin of External Trade. Discussion Paper № 94. - Sofia. - Bulgarian National Bank. - 2014. - 65 p

12. Bonanno G. A note: Constant Market Share Analysis. - MPRA. - 2014. - 12 p.

13. Lall S. The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports, 1985-1998. Working Paper Number 44. - Queen Elizabeth House, University of Oxford. - 2000. - 39 p.

14. SITC rev.3 products, by technological categories (Lall (2000)). - UNCTADStat. - [Електронний ресурс] . - Режим доступу : <http://www.unctadstat.unctad.org>

References.

1. Ostashko, T.O. Lir, V.E. Venher, V.V. Olefir V.K. and Bykonja, O.S. (2017), " A change in the traditional items of Ukraine's export ", *Ekonomika i prohnozuvannia* , vol. 2, pp.57-74.

2. Krup'iak, I.V. (2017), " Foreign trade vectors of state under current economic transformations", *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nym hospodarstvom*, vol. 20, pp.158-162.

3. P'iankova, O.V. and Ralko, O.S. (2016), " Foreign trade of Ukraine: problems of structural changes and priorities", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol.5, pp.65-71.

4. Piens'ka, I.O. (2016), " Ukraine: trade directions in global marketplace , " *Zovnishnia torhivlia: pravo, ekonomika, finansy*, vol.2 ,pp.5-11

5. Nidhi, B. and Saba, I. (2019), "Export Performance of China: A Constant Market Share Analysis", *Front.Econ.China*, vol.14 , № 1, pp.110-130.

6. Cheremushkyna, M.V. (2018), "A constant market share analysis of russian goods exports", *Torhovaia polityka. Trade Policy*, vol.2/14, pp.50-75.
7. Pandiella, A.(2015), "A constant market share analysis of Spanish goods exports", OECD Economic Department Working Paper (ECO/WKP), № 1186, Paris, France.
8. Skriner, E. (2009), "Competitiveness and Specialisation of the Austrian Export Sector: A Constant Market Share Analysis", Institute of Advanced Studies. Economic Series Working Paper, vol. 235, Vienna, Austria..
9. Cafiso, G.(2009), *The Export Performance of the Euro Area Countries in the Period 1996-2007*, MPRA, Munich, Germany.
10. ECB (2005), "Competitiveness and export performance of Euro area", ECB Occasional Paper Series, vol. 30, Frankfurt am Main, Germany.
11. Dyadkova, M. and Momchilov, M. (2014), "Constant Market Share Analysis Beyond the Intensive Margin of External Trade" , Discussion Paper, vol. 94, Bulgarian National Bank, Sofia, Bulgaria.
12. Bonanno, G (2014), *A note: Constant Market Share Analysis*, MPRA, Munich, Germany.
13. Lall, S. (2000) "The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports, 1985-1998", Working Paper, vol. 44, Queen Elizabeth House, University of Oxford, Oxford, Great Britain.
14. UNCTADStat (2000), "SITC rev.3 products, by technological categories (Lall (2000))", available at: <http://www.unctadstat.unctad.org> (Accessed May 6 2020).

Стаття надійшла до редакції 12.05.2020 р.